

УДК 911.3:316

ДИНАМІКА РОЗВИТКУ ЛІСОГОСПОДАРСЬКОГО КОМПЛЕКСУ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ

студ. 4 курсу Ціпіньо Т., науковий керівник ст. викл. Бобок І.С.

Охарактеризована динаміка розвитку лісогосподарського комплексу Закарпатської області. Вивчені та проаналізовані проблеми та стратегічні перспективи розвитку лісогосподарського комплексу. Детально описані та розкриті кількісні показники розвитку лісогосподарського комплексу. Досліджено структуру і ресурсну базу лісогосподарського комплексу, географія галузей господарства.

Ключові слова: лісогосподарський комплекс, ліс, лісові ресурси, деревина, лісове господарство.

Актуальність дослідження. Лісогосподарський комплекс Закарпаття пройшов довгий і нелегкий шлях свого розвитку. Діяльність лісового господарства регіону умовно ділиться на декілька етапів розвитку з XVIII століття до наших днів, які переконливо засвідчують, що потреби в лісових ресурсах для забезпечення господарської діяльності суспільства постійно зростали [5; 20]. Спочатку, це були переважно вибіркові рубки, пізніше – примусово вибіркові, які перейшли у суцільно-лісосічні рубки. Це призвело до надмірної і безсистемної рубки лісів з проявами хижацького ставлення до них. Існуюча система приватного володіння лісами дала змогу отримувати власникам останніх при найменших затратах найбільший дохід, що спричинило повне знищення приватних лісів у регіоні [5]. Але не дивлячись на це, зараз за площею лісового фонду Закарпаття входить до першої п'ятірки серед областей України, а за лісистістю і запасами деревини займає перше місце [8]. З кожним роком кількість заготовленої лісопродукції збільшується і це свідчить про те, що лісовиробничий комплекс Закарпаття продовжує успішно розвиватись. Але не все так гарно як здається. У лісовому господарстві нашої області ще достатньо проблем, які потрібно негайно вирішувати. Головні з них пов'язані з – корупцією, незаконними рубками, технологічною відсталістю і нераціональним використанням лісових ресурсів [3].

Мета і цілі статті. Лісові ресурси, як і будь-яка інша природна категорія, піддаються моніторингу, що здійснюється Українським державним проектним лісовпорядним виробничим об'єднанням та Науководослідним інститутом лісового господарства та агролісомеліорації ім. Г.М.Висоцького. Ці ресурси і є основою розвитку лісогосподарського комплексу. Але для того, щоб комплекс успішно розвивався і відповідно економіка нашого краю, потрібно не тільки володіти такими запасами лісу, але і ефективно їх використовувати. Розглянуті і охарактеризовані проблеми і перспективи розвитку лісогосподарського комплексу Закарпаття.

Виклад основного матеріалу. З економічної та соціальної точок зору ліс та його ресурси є продуктом і предметом праці, а з економічної –

засобом виробництва компонентів середовища і регенеруючого впливу на навколишнє середовище, тобто ліс є товаром, має вартість. Належить до відновлюваних природних ресурсів, а тому повинен використовуватися в обсягах згідно з лісівничими принципами безперервності та невиснажливості [6].

Обсяги виробництва продукції лісового господарства за 2009р. складають 165339,9 тис. грн., з яких – 95,4 % займає продукція лісозаготівель до загального обсягу продукції лісового господарства. Загальна кількість заготовленої деревини склала 1100,8 тис. м³, у тому числі ліквідної – 905,1 тис. м³. Із загальної кількості заготовленої деревини 349,9 тис. м³ склали лісоматеріали круглі, у тому числі 159,5 – дров'яна деревина для технологічних потреб, 393,9 тис. м³ – дрова для опалення. Розрахункова лісосіка відпуску деревини в порядку рубок головного користування на 2009 рік становила 581,1 тис. м³, що на 1,4% більше, ніж у 2008 році. Освоєно на 319,7 тис. м³ або 55,0% від загально встановленого розрахунку. Фактична заготівля ліквідної деревини в порядку рубок головного користування становить 306,4 тис. м³ в тому числі по хвойному господарству – 145,2 тис. м³ (47,4%), по твердолистяному – 161,2 тис. м³ (52,6%). Заготівля другорядних лісових матеріалів та продукції побічного лісового користування протягом року складала: новорічних ялинок – 43,5 тис. штук, сіна – 436,2 т, ягід – 50,5, деревних соків – 45,0, деревної зелені – 9,0 та грибів – 6,7 тонн. Відтворення лісів проведено на площі 2,7 тис. га, в тому числі природним поновленням лісу охоплено 1,2 тис. га., садіння і висівання лісу проведено на площі 1,5 тис. га. [4].

У 2010 році веденням та виробництвом лісогосподарської діяльності в області займалися 33 підприємства, яким надано у власність та користування землі лісового фонду. Ними вироблено продукції, виконано робіт та надано послуг на 199,2 млн. грн., що порівняно з аналогічним періодом попереднього року більше на 20,5%.

Як бачимо, кількість заготівлі ліквідної деревини з кожним роком збільшується. Якщо показники на 2009 рік були 905,1 тис. м³, то в 2012 ці показники вже становили 1154,9 тис. м³, а в 2014 збільшились аж до 1372,4 тис. м³ (див. рис. 1).

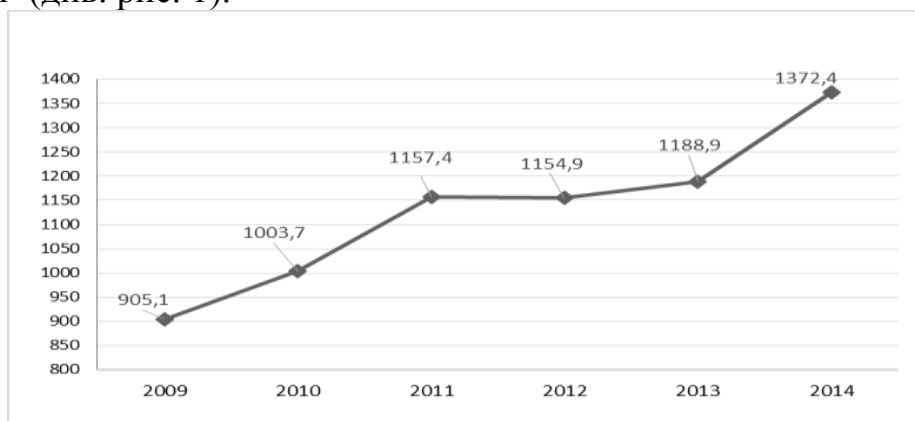

Рис. 1. Графік заготівлі ліквідної деревини (тис. м³) [9]

Уже в 2015 році проведено рубки 569,48 тис. м³ деревини, у тому числі хвойних порід 211,47 тис. м³, твердолистяні – 357,65 тис. м³, м'яколистяних 0,36 тис. м³[10].

В 2015 році кількість загиблих лісонасаджень становила 266,73 га. В тому числі від:

- пожеж(5,03 га);
- несприятливих природних умов (53,2 га); - хвороб і шкідників лісу (208,5 га) [15].

В 2016 році запланована була рубка 569,48 тис. м³ деревини, як і в попередньому році. Проте освоєно було лише 470,27 тис. м³, з яких 199,0 тис. м³ була деревина хвойних порід, 271,21 тис. м³ – ліквідна деревина твердолистяних порід [12].

2016 рік був сприятливим, адже загинули лише 24,13 га лісових насаджень. Основні причини: пожежі (0,23 га), несприятливі природні умови (13,5 га) та хвороби і шкідники лісу (10,4 га) [16].

У 2017 році рубки становили - 490,334 тис. м³ (хвойні - 196,27 тис. м³, твердолистяні - 293,464 тис. м³, м'яколистяні - 0,6 тис. м³ [17].

Що стосується загиблих лісонасаджень, то вони становили 1000 га, з них 439,9 га через пожежі, а 560,1 га через хвороби та шкідників [17].

Рубка в 2018 році становила 417,8 тис. м³ деревини, в тому числі:

- хвойні породи - 180,6 тис. м³;
- твердолистяні - 236,4 тис. м³;
- м'яколистяні - 0,4 тис. м³;

1485,6 га становили загиблі лісонасадження. Через несприятливі погодні умови загинуло 735,8 га, а через хвороби та шкідників - 747,8 га [18].

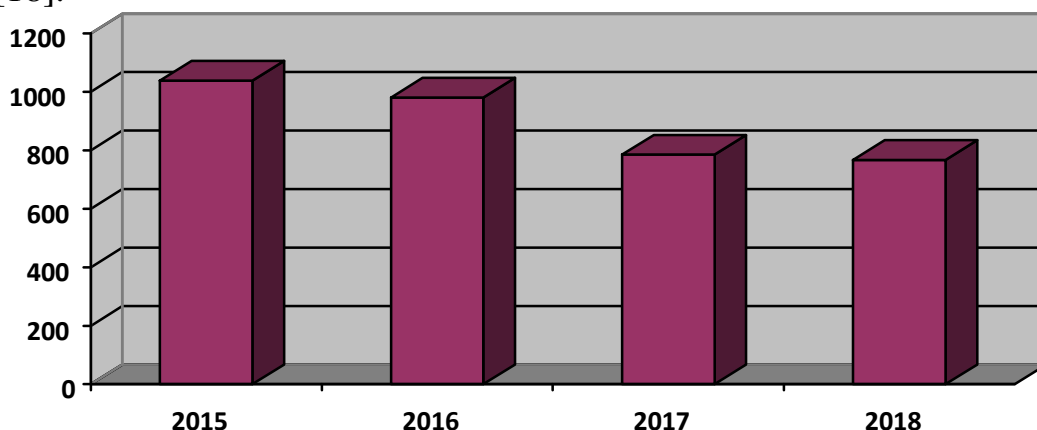

Рис. 3.2. Графік заготівлі ліквідної деревини [15,16,17,18].

Починаючи з 2015 року можна відзначити тенденцію до зменшення кількості заготівлі ліквідної деревини

Останнім часом в області постійно говорять про масове вивезення лісукругляку. Неофіційно – показують вирубки, в тому числі самовільні,

розказують про схеми вивезення цінної деревини за кордон. Офіційно не підтверджують – за це можна нажити проблем [21]. У тій чи іншій формі обмеження на вивезення лісу час від часу діяли в Україні. Спершу в 2000-му запровадили тимчасовий мораторій на масову вирубку карпатських лісів, у 2006-му заборонили експорт лісо - та пиломатеріалів цінних та рідкісних порід дерев [7]. У липні 2013-го року була спроба запровадити мораторій на рубку головного користування в лісах, які розташовані на території гірських населених пунктів в Івано-Франківській, Закарпатській та Чернівецькій областях. Усі ці ідеї так чи інакше перепліталися і з Закарпаттям, особливо після руйнівних повеней [22]. Так, приміром, у 2002 році в області також було накладено мораторій на вирубку лісу в придорожніх смугах і на вивезення за кордон лісу-кругляку. З 1998 по 2008 роки за межі області кругляк не вивозився. Прикро, але вже згодом цей процес відновився. Це – прямий підрив економіки краю. Люди втратили роботу, 5 років тому на обробці одного кубометру деревини були задіяні 40 людей, сьогодні – лише троє-четверо [2; 13].

З'ясувати, яка ситуація на сьогоднішній день, можна хіба що з візиту в райони (куди на численні звернення краян виїжджають журналісти, але зазвичай у офіційних коментаторів усі роботи проводяться «цілком законно»). Проте ліс таки рубають, попит на нього зростає, і свідчать про це в першу чергу дані статистики: так, за інформацією Головного управління статистики в Закарпатській області, у січні-вересні 2014 року обсяги виробництва продукції лісового господарства склали 316 млн. грн., що становить 121,4% до аналогічного показника минулого періоду (тобто, спостерігаємо збільшення), у тому числі. 309,9 млн. грн. (123,1% до аналогічного періоду, і це теж говорить про збільшення) займає продукція лісозаготівель. Офіційно через кордони багато не йде, хоча й фіксується збільшення: за даними начальника Закарпатської митниці, за 11 місяців цього року митницею оформлено лісу-кругляку в об'ємі 153 тис. м³, що на 22 тис. більше, ніж торік [20]. З його слів, із найбільш поширених фактів порушень фіксують, кажучи по-народному, «маскування» цінного лісу в паливній деревині, – такого виявили цьогоріч на суму 90 тис. грн. Але при цьому треба врахувати, що це не лише той ліс, що вирубують на Закарпатті, через нашу область транзитом везуть «товар» з усієї України. І не факт, що незаконні вирубки не вивозять тишком-нишком через інші регіони. Тож уявити весь масштаб проблеми можна хіба на рівні державному, і то – за бажання.

Що втрачаємо, вивозячи необроблений ліс? Рахувати можна умовно, але навіть такі приблизні підрахунки дають картину тих масштабних втрат, яких нині зазнає наша держава через неконтрольоване вивезення лісу-кругляку за кордон. Європейські, та й не тільки, країни не розбазарюють так бездумно свою цінну сировину, як ми. Приміром, Польща, Словаччина та Румунія припинили промислове вирубування лісу в Татрах і Карпатах. Угорщиною, Румунією, Австрією та Словаччиною

здійснюється державна підтримка щодо придбання української деревини шляхом надання дотацій фірмам, які поставляють необроблену деревину в їхні країни. Отже, влада цих держав добре усвідомлює небезпеку вивезення лісу-кругляку за кордон, вони самі деревину обробляють та мають із цього чималий зиск [21].

Дослідження засвідчують, що лісові ресурси регіону є основним чинником екологічної безпеки, тому політика розвитку лісового господарства може бути дієвою тільки в тому разі, якщо її складовим елементом стане суворий контроль за дотриманням законодавства щодо охорони та збереження лісів, усунення перерубів, украй небезпечних у гірських лісах регіону, до мінімуму скорочено площу суцільних рубок у верхів'ях басейну річок та у гірських ландшафтах, здійснено перехід на осінньо-зимову заготівлю деревини на основі науково обґрунтованої технології її первинного транспортування з урахуванням еколого-економічних вимог [3]. Державна політика розвитку лісового господарства в регіоні повинна реалізуватися з максимальним урахуванням регіональних особливостей, що визначаються як природними, так і господарськими чинниками, з поступовим переходом до невиснажливого лісокористування з урахуванням Концепції сталого розвитку.

З метою запровадження механізмів сталого розвитку лісового господарства регіону, раціонального використання лісових ресурсів для задоволення постійно зростаючих потреб суспільства, вирішення екологічних, економічних та соціальних проблем, зменшення антропогенного тиску на лісові ресурси необхідно переглянути існуючу структуру управління лісами [21]. Раціональне лісокористування передбачає проведення науковотехнічних, соціально-економічних, культурно-виховних та політикоправових заходів і пов'язане з успішним задоволенням людських потреб, бережливим ставленням до лісових багатств, що, у свою чергу, потребує підвищення рівня екологічного мислення працівників цієї галузі, вдосконалення існуючої структури управління, застосування економічних методів господарювання. Виникає необхідність створення принципово нового організаційно-економічного механізму в зазначеній галузі народного господарства, який би сприяв поліпшенню ведення лісового господарства, лісозаготівель, глибокої переробки деревини та недеревинних ресурсів, використання рекреаційних та інших корисних функцій лісу [1; 21].

Особливості функціонування лісового господарства регіону зумовлені характером використання природних ресурсів, відсутністю належного державного фінансування, недосконалістю існуючих економічних методів природокористування, в першу чергу глибокої переробки деревини, рекреаційних та інших корисних функцій лісу. Ефективне функціонування і розвиток лісового господарства Закарпатської області вимагає сучасного дослідження його проблем, обґрунтування організаційно-правових та

економічних важелів удосконалення роботи, пошуку нових методів управління ним [3].

Для забезпечення лісокультурних робіт посадковим матеріалом здійснюється заготівля насіння з об'єктів постійної лісонасінневої бази та плюсових дерев. Щорічна заготівля лісового насіння залежить від обсягів лісовідновних робіт та урожаю насіння і коливається в окремі роки.

Лісівники прекрасно розуміють, що здорові, високопродуктивні лісові насадження можна виростити тільки за наявності якісного посадматеріалу, вирощування якого починається зі збору насіння. Протягом 2016-2018 років лісовими господарниками Закарпатської області заготовлено 56,3 т. насіння, в тому числі жолудів дуба 47,3 т. В 2019 році заплановано заготовити 9,3 т. лісового насіння [19].

Висновок. Розглядаючи лісогосподарський комплекс Закарпатської області ми побачили, що наша область за лісистістю та загальним запасом деревини в лісових насадженнях (понад 207 млн. м³) має найвищі показники серед регіонів країни. Лісистість території становить близько 51 %. Біля 61 % площі земель лісового фонду виключено з експлуатації, а 23,5 % території на сьогодні віднесено до природно-заповідної. За породним складом найбільшу площу лісового фонду Закарпаття займають деревостани з переважанням бука, а найменшу з переважанням вільхи. За віковою структурою переважають середньовікові насадження. Лісові ресурси, як і будь-яка інша природна категорія, піддаються моніторингу, що здійснюється Українським державним проектним лісовпорядним виробничим об'єднанням та Науководослідним інститутом лісового господарства та агролісомеліорації ім. Г.М.Висоцького. Ці ресурси і є основою розвитку лісогосподарського комплексу. Але для того, щоб комплекс успішно розвивався і відповідно економіка нашого краю, потрібно не тільки володіти такими запасами лісу, але і ефективно їх використовувати. Кількість заготовленої деревини з кожним роком збільшувалася до 2015 року, після з кожним роком йде на спад, але не дивлячись на це, у лісовому господарстві нашої області ще достатньо проблем, які потрібно негайно вирішувати. Головні з них пов'язані з корупцією, незаконними рубками, технологічною відсталістю і нераціональним використанням лісових ресурсів. Для того, щоб лісогосподарський комплекс успішно розвивався і приносив користь не тільки економіці нашої області, але і цілої країни, потрібно розробити шляхи вирішення цих проблем. Насамперед, значна увага у лісогосподарському комплексі повинна приділятися проблемам збільшення площі лісів, оскільки вони є національним багатством регіону і цілої України і забезпечують різноманітні потреби суспільства. Збільшення площі лісів слід спрямовувати на досягнення оптимальної лісистості. Потрібний суворий контроль за дотриманням законодавства щодо охорони та збереження лісів, усунення перерубів, украй небезпечних у гірських лісах регіону. До мінімуму скоротити площу суцільних рубок у верхів'ях басейну

річок та у гірських ландшафтах, здійснити перехід на осінньо-зимову заготівлю деревини, а для проведення лісозаготівель використовувати тільки сучасну техніку, канатно-підвісні установки для вивезення деревини. Доцільно одночасно передати і кошти для ведення лісового господарства регіон.

Список літератури

1. Бігун М. Ю. Радикальні підходи та практичні шляхи відновлення потужного лісового комплексу Закарпаття. – Ужгород : Гражда, 2010. – 328 с.
2. Бобко А. За деревиною лісу не бачать. // Віче 1999. - № 2.
3. Бойко Я. М. Проблеми розвитку підприємств лісопромислового комплексу регіону / Я. М.Бойко // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка». - 2002. - №11. - С.30-33.
4. Бойко Я. М. Тенденції розвитку лісового господарства регіону в сучасних умовах (на прикладі Закарпатської області) / Я. М.Бойко, В.П.Мікловда // Економіка промисловості. - 2008. - №2(41). - С.142-152
5. Генсірук І. Історія лісництва в Україні // Львів. Світ. 1990.
6. Генсірук С. А. Ліси України. –Львів, 2002. – 496 с.
7. Генсірук С. А. Ліси Українських Карпат та їх використання. – К.: Урожай, 1964. – 290 с.
8. Глюдзик Г.Б., Вайнагій Е.О., Колесник А.В. Мій рідний край. – Ужгород. – 2004. – 83 с.
9. Головне управління статистики у Закарпатській області : Лісогосподарська діяльність у 2014 році – Режим доступу : [http://www.uz.ukrstat.gov.ua/press/2015/expr_v077.pdf].
- 10.Головне управління статистики у Закарпатській області : Лісогосподарська діяльність у 2015 році – Режим доступу : [http://www.uz.ukrstat.gov.ua/press/2016/expr_v077.pdf].
- 11.Головне управління статистики у Закарпатській області : Лісогосподарська діяльність у 2015 році – Режим доступу : [http://www.uz.ukrstat.gov.ua/press/2016/expr_v077.pdf].
- 12.Головне управління статистики у Закарпатській області : Лісогосподарська діяльність у 2016 році – Режим доступу : [http://www.uz.ukrstat.gov.ua/press/2017/expr_v077.pdf].
- 13.Голуб О. «Про ліс та його вартість». // Віче 1997. - № 9.
14. Департамент екології та природних ресурсів Закарпатської обласної державної адміністрації : Екологічний паспорт Закарпатської області на 2013 рік – Режим доступу : [http://ecozakarpat.gov.ua/?page_id=308].
- 15.Департамент екології та природних ресурсів Закарпатської обласної державної адміністрації : Екологічний паспорт Закарпатської області на 2015 рік – Режим доступу : [<http://ecozakarpat.gov.ua/wp-content/uploads/2012/02/ecopasport2015.pdf>]
- 16.Департамент екології та природних ресурсів Закарпатської обласної державної адміністрації : Екологічний паспорт Закарпатської області на 2016 рік – Режим доступу : [<http://ecozakarpat.gov.ua/wp-content/uploads/2012/02/%D0%97%D0%B0%D0%BA%D0%B0%D1%80%D0%BF%D0%B0%D1%82%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0>-

- %D0%B5%D0%BA%D0%BE%D0%BF%D0%B0%D1%81%D0%BF%D0%BE%D1%80%D1%82-2016.pdf]
17. Департамент екології та природних ресурсів Закарпатської обласної державної адміністрації : Екологічний паспорт Закарпатської області на 2017 рік – Режим доступу : [https://ecozakarpat.gov.ua/?page_id=308]
 18. Департамент екології та природних ресурсів Закарпатської обласної державної адміністрації : Екологічний паспорт Закарпатської області на 2018 рік – Режим доступу : [https://ecozakarpat.gov.ua/?page_id=308]
 19. Напрямки діяльності лісового господарства – Режим доступу: <https://zakarpatlis.gov.ua/napryamky-diyalnosti/lisove-hospodarstvo/>]
 20. Приступа В. М. Динаміка лісокористування – історія та перспектива. – Зелені Карпати, Рахів. 2000. – 22-27 с.
 21. Стойко С.М. Екологічні засади сталого розвитку лісового господарства . – Ужгород, «Патент». – 93-99 с.
 22. Чубатий О.В. Гірські ліси – регулятори водного режиму. – Ужгород : «Карпати». – 1984. – 102 с.